

Yliopistot koulunpenkillä

Valtiovalta on ohjannut yliopistoja kustannustehokkuuteen ja kansainväliseen kilpailuun syyllistämisen retoriikalla. Sivistys on osoittautunut yliopistoille taakaksi.

KANSALLISFILOSOFIMME Johan Vilhelm Snellman (1806–1881) totesi aikanaan, että sivistyksessä on pienen kansan turva. Kun Suomella on ollut vaikeaa, selviytymiskeinoksi on aina valittu osaamisen vahvistaminen ja kansan sivistystason nostaminen, lausui puolestaan opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen (kok.) syksyllä 2015.

Monella hallituksella onkin ollut suuria koulutuspoliittisia visioita, kun ne ovat luottaneet sivistyksen voimaan. Viime vuosina kiivasta debattia ovat aiheuttaneet pääministeri Matti Vanhasen (kesk.) hallituksen tekemä, vuonna 2010 voimaan tullut yliopistolaki ja pääministeri Juha Sipilän (kesk.) hallituksen koulutusleikkaukset.

Tuolloisen, Matti Vanhasen (kesk.) hallituksen valtionvarainministeri Jyrki Kataisen (kok.) ”fantastisena” markkinoima laki teki yliopistoista itsenäisesti taloudestaan vastaavia laitoksia ja säätiöitä. Suurin osa rahoituksesta tuli kuitenkin edelleen valtiolta, se vain sidottiin muualta hankitun rahoituksen määrään. Kriteerejä muutettiin aiempaa helpommin kontrolloitaviksi: niissä painottuivat suoritettut tutkinnot, opintopisteet ja julkaisumäärät. Valtio on pitänyt kukkaronnyörit tiukalla, ja monet yliopistot

ovat joutuneet käymään yt-neuvotteluja jopa useaan otteeseen. Erityisesti hallintohenkilökuntaa on vähennetty reippaalla otteella.

Lakiuudistuksen myötä yliopistojen hallituksissa tuli olla vähintään 40 prosenttia ulkopuolisia jäseniä, esimerkiksi elinkeinoelämän edustajia. Yliopistolaki keskitti valtaa kollegiaalisuuden kustannuksella, kun tavoitteena oli aiempaa notkeampi päätöksenteko. Samalla virat muutettiin työsuhteiksi.

Retorisesti lakia perusteltiin sillä, että yliopistojen oli aika päästä pois valtion ikeen alta. Laki oli parasta, mitä ”1970-luvulle jämähtäneille yliopistoille” oli tapahtunut. Esimerkiksi perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Kimmo Sasin (kok.) mukaan opiskelijatkin pääsivät aivan liian helpolla, ja sen vuoksi ”taisteluhenkeä ja tavoitteellisuutta” tuli lisätä. Vastuun ja itsenäisyyden lisääminen kautta linjan yritysmaailman oppien mukaan oli erittäin tarpeellista.

Jyväskylän yliopiston tuolloinen rehtori Aino Salminen säesti politiikkoja. Uudistus oli itse asiassa etuokeus! Laki oli osoitus yliopistoille annetusta vapaudesta sekä luottamuksesta ”niiden kykyyn kantaa kypsään aikuisuuteen ehtineen organisaation tavoin lisääntyvää vastuuta omien toimintaedellytystensä parantamisesta”.

KANSAINVÄLISESSÄ VERTAILUSSA YLIOPISTOMME OLIVAT MINISTERIN MUKAAN TEHOTTOMIA.

Retoriikalla luotiin vaikutelma, että yliopistoja oli tuettu auttamassa pois lapsuudesta ja holhouksenalaisuudesta. Uuden lain myötä yliopistot olivat vihdoin ja viimein kasvamassa vastuullisiksi aikuisiksi. Käytännössä taloudellisen tehokkuuden ja kilpailukyvyn rooli painottui aikaisempaa huomattavasti enemmän.

KOULUTUS JA SIVISTYS PELASTAJINA

Pääministeri Sipilän hallitusohjelman keskeisiä tavoitteita on parantaa korkeakoulujärjestelmän ja tutkimustoiminnan kustannustehokkuutta ja ”rationalisoida” hallintoa ja korkeakouluverkkoa. Käytännössä koulutuksesta on leikattu ja toimintaa on keskitetty, ja näin on säästetty satoja miljoonia. Rahoitusta on myös kohdennettu hallituksen strategisesti tärkeiksi katsomille aloille. Vaikka edellisetkin hallitukset ovat toimineet samansuuntaisesti, nyt tilanteen teki ongelmalliseksi leikkausten suuruus ja vaalilupaukset olla leikkaamatta koulutuksesta.

Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen lähetti syksyllä 2015 korkeakoulujen johdolle avoimen kirjeen. Siinä hän kysyi, millä aloilla kukin yliopisto aikoi olla kansainvälisessä kärjessä vuonna 2025 ja millä aloilla niiden tutkimus oli laadultaan ja laajuudeltaan kansallisesti merkittävää.

Suomi oli ministerin mukaan jäämässä jälkeen kansainvälisesti. Koulutussektori ei ollut kyennyt vastaamaan tilanteen haasteisiin. ”Hieman liian uinuva tyytyväisyys” oli alkanut näkyä siinä, että globaalissa kilpailussa ”muut juoksevat kovempaa, synnyttävät uutta yllättävän nopeaan”. Suomen ”kilpailuetu” oli heikentynyt ja suomalaisten osaamisessa alkoi olla ”isoja puutteita”, Grahn-Laasonen dramatisoi.

Ministerin näkemys Suomen ongelmista sekä koulutuksen ja sivistyksen roolista pienen kansakunnan

pelastajana johtavat siihen, että itsetyytyväisyyteen langenneet yliopistot näyttävät syypäinä koko yhteiskunnan ahdinkoon. Ministerin mukaan kansainvälisessä vertailussa yliopistomme olivat olleet tehottomia: panostukselle oli saatu vähemmän vastinetta ”yhteiskunnan hyödyksi” kuin tärkeimmissä kilpailijamaissa.

Pääministeri Sipilän retoriikka oli samankaltaista kuin opetus- ja kulttuuriministeri Grahn-Laasonen. Sipilä ihmetteli, miten ihmeessä oli päässyt käymään niin, ettei Suomi ollut päässyt mukaan maailmantalouden kasvuun. Syy löytyi yliopistoista. Niihin oli tehty vuosikausien ajan ”poikkeuksellisia lisäinvestointeja” laihoihin tuloksiin. Vastedes ”julkisista investoinneista” tuli saada enemmän irti ”niin tuottavuuden, tutkimustoiminnan relevanssin kuin yleensä tutkimuksen ja elinkeinoelämän yhteistyön näkökulmasta”, pääministeri vannotti.

Yliopistomaailman rakenteita tuli pölyttää kunnon. Sipilä korosti taloustieteilijä Joseph Schumpeterin (1883–1950) lanseeraaman ”luovan tuhon” merkitystä myös tieteessä. Hallitus pyrki Schumpeterin oppeja noudattaen kyseenalaistamaan sellaisia toimintatapoja, jotka eivät tuottaneet tavoiteltua ”lisäarvoa”. Suomalaisen sivistyksen kunniakas historia näyttäytyi siis ainakin osittain painolastina, joka oli ravisteltava hartioilta nopeasti.

Niin opetus- ja kulttuuriministerin kuin pääministerin keskeinen retorinen keino on ollut syylistäminen. Yliopistot eivät ole hukanneet pelkästään niille annettua tilaisuutta, vaan ne ovat olleet synkentämässä koko kansakunnan tulevaisuutta. Yliopistot, perinteiset sivistyksen kehdot, eivät oleetkaan niin kypsiä kuin yliopistolain säätämisen myötä oletettiin. Tämän vuoksi niitä on täytynyt kasvattaa kilpailukykyisemmiksi, ajoittain kovallakin kädellä.

JOUNI TILLI
YTT, tutkija
Helsingin yliopiston
tutkijakollegium